NAGY ISTVÁN

IRTA

SURÁNYI MIKLÓS

Digitized by the Internet Archive
in 2015

https://archive.org/details/nagyistvan00sura

NAGY ISTVÁN

IRTA:
SURÁNYI MIKLÓS

BUDAPEST, 1923

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

EBBŐL A KÖNYVBŐL 1000 PÉLDÁNY KÉSZÜLT. / EZEKBŐL ÖTVENET SURÁNYI MIKLÓS ÉS NAGY ISTVÁN SAJÁTKEZŰ ALÁIRÁSUKKAL LÁTTAK EL.

I.

AZ EMBER

A művész magarajzolta arcképe

Most épen ötven éves. Székelyföldön, *Csík-Mindszenten* született. Ha valakié, az ő ősei bizonyára Csaba királyfi ivadékai. Ő a leg-magyarabb székely. Zömök, alacsony, kerek-fejű, őszes-barna, apró-szemű, éneklő beszédű, fürge járású, góbé-taglejtésű, vidéki nemes eleganciájával öltözködő, borozgató, mesélgető, éjszakázó úr, öt perc alatt kedves kenyeres-pajtása minden jóravaló magyarnak. Nem találsz rajta semmi zseniális különcködést, olyan nyitott a szíve, olyan mosolygós az arca, olyan egyszerű és őszinte a beszéde, mint egy gyermeké. Könnyű neki ilyen átlátszónak, jónak, szeretetreméltónak lenni. Ő az, aki nem akar tőled semmit: sem hogy dicsérd, sem hogy megvegyed a képét, sem hogy rágalmazd a többi művész tehetségét. Volt kis birtoka ott lenn Csík-Mindszenten: odaadta két derék testvérének, *Péter*nek és *Ferenc*nek. Nekik —

úgymond — nagy családjuk van. Asszony, hiúság, kenyérgond nem gyötri. Van mit aprítania a tejbe. Ha olykor-olykor nem volt, senki sem fogadta meg úgy a hegyi beszéd szavait: Ne aggodalmaskodjál a te életed felől: tekints az égi madarakra: azok nem vetnek, nem aratnak, sem csűrbe nem takarítanak és a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. Az apja *Nagy* Antal, a legmódosabb gazda volt a falujában. Érettségizett, jegyzőviselt ember; kár, hogy már 1888-ban elhalálozott. Pista akkor tizenötéves suhanc, végzi a csíkszeredai gazdász-iskolát. Megúnja, hazaszökik, boldog, ha a birkanyáj után csavarogh at a dombok zöldjén, pásztorkodva, mint *Giotto*, *Segantini* vagy *Millet*. Újra iskolába küldik, *Kolozsvárott* tanítói oklevelet szerez; innen küldözget rajzokat a *Vasárnapi Ujság*nak. Két évig *Homokmegy* pusztán tanítóskodik. Egyszer valamelyik rajzát meglátja *Keleti* Gusztáv; felhívja *Pestre* a mintarajziskolába. *Nagy* István hazamegy, összesúg az özvegy édesanyjával. A család ellenzi.

Megkérdeztük a művészt, hogy került mégis *Pestre*, *Münchenbe*, *Párisba*, *Rómába*, hogy győzte a temérdek költséget, az élet gondjait,

a tanulás anyagi terheit? Maecenása akadt, állam vagy a társadalom pártfogolta?

Nagy Pista legyint a kezével.

— Protektor, maecenás? Nem volt nekem soha senkim. Nehány embernek tetszett, amit rajzoltam. Münchenben *Herterich, Lenbach,* itthon *Lyka* Károly biztatott, hogy csak rajzoljak; ne sajnáljam a szenet, meg a krétát és örökké jósolgatták a nagy jövőt; de maecenás? Azaz, hogy igen, volt ám nekem maecenásom is. Egyetlen egy, kezdettől fogva máig, minden bajon, gondon, jón, rosszon keresztül, közelről, távolról, akkor is, amikor a kötényébe kapaszkodtam és akkor is, amikor Párisban a *Grand Café*-ban ellumpoltam a pénzemet, vagy a *Forum Romanum* szikrázó fehér kövei között egy osteriában busultam elkövetett bűneim fölött. Egy asszony. Székely. Özvegy *Nagy* Antalné, *Sándor* Mária nevű. Az küldött pénzt, jó erős, fehér vászoninget, egy-egy pár cipőt és a felém kinyujtott karja elért ám utaimon a *Quartier Latin*-ba, *Rómába,* a *Quarnero part-jaira* és a *Gyilkos-tó* körül zúgó rengetegbe is . . . Nem is szerettem soha más asszonyt s ami kevés női portrém van, az majd mind őt ábrázolja.

És megmutat húsz-harminc szénrajzot, pasztellt, mindegyiken ugyanaz a jóságos komoly arc, az az erős, csontos, daliás magyar termet, állva, ülve, prémes bundában, vékony festett kartonban, kendősen, komolyan elgondolkozva, imakönyvvel vagy kézimunkán babrálva, mintha bronzból volna öntve, erősen, rendíthetetlenül, tiszta, szent, szerelmes aggódással nézve a messzeségbe, ahol most Pista bolyong . . . Özvegy *Nagy* Antalné, *Sándor* Mária asszony, a művész édesanyja.

— Az édesanyám volt az egyetlen pártfogóm. Két testvérem, mostoha apám, egész rokonságom neheztelt rám és hasznavehetetlen, ingyenélő naplopónak tartott, hogy csak örökké rajzolgatok, ahelyett, hogy rendbe szedném a kis birtokunkat. Az édesanyám mellém szegődött. Felvette a családdal a harcot. Később ő verekedett helyettem és értem az igazi, nagy ellenséggel is: a külföldi barangolások, a megélhetés, a háború és egész kóbor életem minden keserves gondjaival.

— Annyira szereti a művészetet?

Nagy István felszegi a fejét, mosolygósan és ravaszul pislog apró, gyermekded szemével.

— Engem szeret nagyon, nem a művészetet. *Még most is örökké azon spekulál szegényke, hogy mit küldjön nekem karácsonyra ajándékul.*

. . . Az embernek eszébe jut sok nagy művész neve, akik életük őszén, dicsőségük tetején, vagy kiábrándultságuk mélyén újra az édesanyjuk kötényébe szeretnének kapaszkodni. *Mereskowszky* írja *Leonardo da Vinci*ről: . . . Minden későbbi magános, városról-városra, országról-országra való utazása közben aggodalmasan ügyelt arra, hogy azt a szegényes, inges és harisnyás csomagot magával vigye, amelyet 1493-ban édesanyja, *Katarina*, hozott neki ajándékul *Milánóba.*

A magyar művészettörténet jegyezze fel a székely öregasszony nevét: *Nagy Antalné, Sándor Mária, a legegyénibb, legzseniálisabb magyar grafikus édesanyja.* Most hetvennégy esztendős. Pista külön kis házat építtetett neki, ősei, gyermekei és unokái földjén, Csík-Mindszenten, lombos fák árnyékában, kétszobását, amely előtt kis kertben bazsarózsa- és jázminbokor illatozik; az ablakon át látszik a székely öregasszony nemes, szép profilja, könnyesen elnéz az imakönyve fölött és gondolkodik.

Örökké azon töri a fejét, hogy mit küldjön kis unokáinak meg a leggyermekebb gyermekének, Pistának, karácsonyra.

*

Budapesten csak valami két esztendőt tanult a mintarajziskolában. Beszedte az összes elméleti tudományokat s erős, kerek székely koponyájába, minden belefért, ami művészettörténet, stilusok, rajztechnika, geometria körül érdekelte. Mindennek a lényegét. De nem lett belőle teoretizáló, szónokló, spekulációkban elernyedt elméleti művész; az egyetlen ravaszság benne — vagy a mesterségében való biztonság tudatossága, az igénytelenség és egyszerűség gőgje talán? — hogy sok mély és magába sajátított tudását gondosan eltitkolja. Képeit sohasem magyarázza, csak festi. A többit rábízza a művészettörténelemre. De ha véletlenül kibuggyan belőle egy-egy kritikai megjegyzés, összehasonlítás, idézet vagy elméleti vélemény, akkor elálmélkodik, aki meghallotta.

Megtanulta, amiben tanárai többet tudtak, mint ő. De látni, megérezni, rajzolni szénnel, ceruzával és színes krétával, ebben senkitől sem kért soha útbaigazítást.

Mikor *Münchenben Herterich* professzor meglátta a rajzait, összecsapta a kezét.

— Hát ilyen ember is van a magyarok között?

És attól a naptól fogva ő volt a mester büszkesége. Folyton Nagy István állványa körül keringett, nézte a készülő rajzát, figyelte a technikáját, gyönyörködött benne és órák hosszat magyarázott neki. Nagy István csak zavartan bólogatott. Hónapok mulva sült ki, hogy egyetlen szót sem értett a német magyarázatból. De a rajzai azért napról-napra tökéletesedtek, tanár és tanítvány nem is tudtak soha tolmács nélkül egymással beszélni, csak a lelkük villamos vezetéke által érintkeztek.

Herterich egy ízben elküldötte *Lenbach*hoz, hogy előtte is elbüszkélkedhessék a legtehetségesebb tanítványával. Tolmácsul egy derék magyar, *Vidder* Félix, szegődött melléje, később is mentora, hűséges kalauza Nagy Istvánnak, aki elkísérte őt minden külföldi útján, elhelyezte az idegenben, módba tette, őrködött felette, bámulta, szerette és ráncba szedte, ha nagyon rakoncátlankodott.

Lenbach odavolt az elragadtatástól. Összeturkálta egész műtermét, felszaladt a padlásra,

öreg, porlepte rajzlapokat szedegetett elő, kiteregette Nagy István elé és lelkesen mutogatta neki legintimebb művészi titkait.

— Csak ilyen ember értheti meg ezeket — magyarázta a tolmácsnak — s talán neki is hasznára válik, ha belepillant ezekbe a stúdiumokba.

Ki tudja, e pillanatban melyikük bámulta jobban a másikat: *Lenbach* vagy *Nagy* István?

Ötször volt *Münchenben*, mindig csak néhány hónapig bírta ki az akadémia légkörét. Egyszer csak vágya támadt a párisi *Julian*-iskola után. *Vidder* Félix vállalta most is az útimarsall szerepét és — maga is szegény és törekvő művészember — elvitte Nagy Istvánt Párisba.

*

Párisban nyolc hónapot töltött 1900-ban, abban az esztendőben, amikor a nagy nemzetközi képzőművészeti kiállítást rendezték, ott volt a megnyitáson is, azon a napon, amelyiken *Munkácsy* Mihály meghalt. Megnézte a modern óriásokat, *Toulouse-Lautrec*, *Degas*, *Signac*, *Liebermann*, *Slevogt* képeit, mint ahogy előbb a művészettörténet nagy klasszikusainak remekeit bámulta nap-nap után a *Louvre*-ban és a »*tegnap*« mesterművei előtt ácsorgott sokat

a *Luxembourg*-ban. Saját bevallása szerint párisi tartózkodása alatt egyetlen eleven művésszel nem ismerkedett meg. Fent lakott a *Mont-Martre* egy ósdi, viharvert, bús Hôtel jének ötödik emeleti szobájában. Innen mindennap beballagott a *Grand Caféba*, hogy a *Budapesti Hirlapot* elolvashassa. Grand Café, Louvre, Luxembourg és egy kis olcsó restaurant, mindennap ugyanaz a programm, ugyanaz a menu, ugyanaz a pincér, itt is úgy élt Nagy István, mint később a *Gyilkos-tó* partján, a csíki erdőrengeteg mélyén zakatoló fűrésztelep közelében. Az ő fejét sem *Páris*, sem a *Békási-szoros* szakadékai nem szédítették meg, az életét nem tették sem boldogabbá, sem színesebbé. Sem *Páris*, sem a *Gyilkos-tó* kigőzölgése nem ejtette extázisba, el sem tudta tikkasztani, itt is, ott is hűséges maradt a maga ősi ösztöneiből kisarjadt szent mesterségéhez. Itt is, ott is ledobált a lelkéről minden felesleget, ott megértette *Cézanne*-t, *Gauguin*-t, *Rembrandt*-ot, *Giotto*-t, belehelte, a véredényeibe szívta őket, mint az oxygént és lángra gyulladt tőlük, de csak azért, hogy így, lobogó lélekkel, megfutamodjék Párisból és meg sem állva — csak egy pillanatra Csík-Mindszenten

édesanyját köszönteni — elszaladjon, messze-messze, egészen a *Gyilkos-tóig* . . . útközben talán a *Trattato della Pittura* szavait ismételgetve magában: mennyi erőt pocsékolnak el azok a művészek, kik az emberkéz alkotásait tanulmányozzák, s nem a természetet, az összes mesterek tanítóját. Mert jegyezd meg magadnak művész: *a te erőd az egyedüllét.*

— Hej, a Gyilkos-tó — mesélte Nagy István — huszonöt kilométer távolságra van a legközelebbi emberlakta tanyától, a csíkszentmiklósi góbé keresztet vet magára, ha a harminc-fokos hidegekre, az eszeveszett hófúvásokra, a Békási-szoroson végignyargalászó orkánra gondol, amely borzasztó markával úgy tépi a hegyszakadékokból a fenyőt, mint a kanászgyerek a hóvirágot . . . ez szép kis kontraszt volt a Grand Café után. Útkaparóknak, medvéknek, a fűrésztelep öreg zsidó kantinosának és a havasok fölött keringő saskeselyűknek az életét éltem. Naponta fél kiló kenyér és egy liter tej volt a táplálékom, ócska pakkolópapiros, fehér és fekete kréta volt a podgyászom, de soha életemben nem dolgoztam annyit.

— Többet, mint Párisban?

— Hogy többet-e? Ezerötszáz rajzot. Párisban nem is dolgoztam semmit. Dolgozni csak itthon tudok. Párisban, Münchenben, Rómában — itt 1902-ben voltam, szintén nyolc hónapon át — sőt még Pesten is csak pihenni, nézegetni, újságot olvasni, billiárdozni és kvaterkázni szoktam. De azért kicsit mindig vissza-visszakivánkozom a nagyvilágba.

— Az emberek közé?

— Nem az ő kedvükért. Inkább, hogy megpihenjek. Mindig agyoncsigázva jutok fel. Itt csak nyögni szoktam. *Meg haladni.* Mert hogy többet haladok ám akkor, ha nem dolgozom! Mindig olyankor fejlődik' bennem a festő. Sokszor hónapokig lopom a napot. S aztán magam is elbámulok: hogy ezalatt mennyit haladtam a mesterségemben!

Megértettem. Ez a szemlélődés, a reorganizált lélek gyönyörű kitavaszodása.

*

Egy ízben *Lyka* Károllyal, a művészi főiskola rektorával beszélgettem Nagy István piktúrájáról. *Lyka*, aki elsőnek látta meg a művész monumentális értékeit, így jellemezte őt:

— Minden egyes munkáján ott látjuk őt, amint lelke egész erejével és szive minden érzé-

sével magához ragadja azt a csodát, amit a látóhatáron belül eléje rakosgat a természet, az élet. Így néz bele emberek szemébe, akiknek ezer ránccal borította ábrázatát a gond, vagy akikre rányilallik a verőfény, vagy akiken az alkonyat aranya sajog. Alig láttam képein cselekvő embereket, vagy épen históriákat, a föld kemény hátán gubbaszt a sorsok hordozója, végzetek terheltje, az ember, — gyerek, asszony, öreg földettúró. Lehetne ezt odapingálni az utolsó pitykéig, a századik ráncig, a hímzés öltéséig s kapnánk egy etnográfiai felvételt. Ilyen lelketlen robotra Nagy István alig volna kapható. Ahogy ő nézi az embert, ahogy ő érzi az életet, ott a föld népe messze föléje magasul a látleletnek. Olyasfajta hangulat fogja el azt, aki ezekbe a képekbe elmerül, amit a szó jobbik értelmében ünnepélyesnek mondanék. Egyenes korrespondencia az élet megfejthetetlen, titokzatos varázsa és a magunk benső világa között. Ez igazán nem profán művészet. Ennek szabad rövidbeszédűnek, összemarkolónak, göröngyösnek, odavágottnak lennie. Szabad nélkülöznie sallangot, kimértséget, geometriai rendet, kompozíció-ritmust, bájt, kecsességet.

Hogy mennyire igaza van Lykának, semmi sem bizonyítja jobban, mint a művész példátlan idegenkedése a — közönségtől. Nagy István évek hosszú során át egyetlen egyszer sem akart kiállításba képet küldeni. Nem is úgy születtek meg azok a képek, hogy az alkotójuk félszemmel a műkereskedőre, maecenásra vagy a vásárló közönségre kacsintgatott.

Ő maga mondja el egyik kis remekművének történetét.

— *Félegyháza* és *Kecskemét* között készült. Olyan vihar volt, hogy a fák a földig hajoltak kínjukban. A földön ültem; mindúntalan betemetett a homok. Forró volt, pörkölő, szágúldó, mint a Számum. Égett a torkom, a szemem tele homokkal. És a kép nem volt jó. Nem tetszett. Ott búsultam a földön; dühbe jöttem. Káromkodtam. Nem akar sikerülni. Arra jött egy kanászgyerek.

— Van erre felé valami csárda?

— Egy félórára.

— Elvezetsz?

— El én!

— Félholtan értünk el odáig. Megittam egy liter bort. Megvigasztalódtam. A vihar elült.

Gyerünk ki a pusztára. Újra erős és reménykedő lettem. Most azért haragudtam magamra, hogy előbb olyan kicsinyhitű voltam. Most akadjon a szemem elé valami kedvemre való motivum! *Az Isten irgalmazzon neki!*

Úgy beszélt a motivumról, mint valami ősi ellenfélről. Mint *Herakles a naemeai oroszlánról,* akit meg kell fogni, legyűrni, darabokra szaggatni, az Isten irgalmazzon neki.

— Hát ahogy megyek, látom ám ott a letört, agyontépázott fákat . . . hej, leülök ám egy fa alá . . . így készült ni, ez a kép,

Az bizonyos, hogy egyetlen képe sem készült műteremben, sőt még emlékezet után sem szeret dolgozni, mintha szüksége volna arra, hogy beleolvadjon és valósággal benne szenvedjen a motivumaiban: a *kecskeméti* Szaharában, a zöld pázsitos, enyhe *somogyi* domboldal satnya bokraiban, a *szentesi* cigánynegyed bánatos kis vityillóiban, egy megszaggatott, öreg, árva, útszéli gyertyánfában, amely mögött ibolyakék fénynyalábok között merül el a nap. Többet mondunk, *műterme sincs neki.* Sőt, valljuk be őszintén, lakása sincs Nagy Istvánnak s nem is gondol állandó letelepedésre, ha csak nem, majd egyszer, Isten rendelése

szerint valahol Csík-Mindszenten, az imádott székely öregasszony mellett.

Aki mindig egyedül van, az mindenütt otthon van. Nagy István sohasem tudja, hogy mához három hónapra hol hajtja le éjjeli nyugodalomra a fejét. Nagyvárosi hotel, kurta korcsma két országút kereszteződésénél, egy falusi plebános, vagy szerzetes-zárda barátságos vendégszobája, — mindenütt akad valami kis fészek, ahol egy igénytelen, de gavalléros, puritán, de páratlanul érdekes, mindig jókedvű, őszbecsavarodott, iruló-piruló fiatal urat megbecsülnek, becézgetnek és komoly, nagyszabású művészetében respektálnak. Így bántak vele még a háborúban is, amelyben a fegyver nélkül való segédszolgálaton kezdve a hadnagyságig vitte, egy csomó vitézségi érmet kapott az olasz, a galiciai és az erdélyi frontokon, — de erre az epizódra Nagy István életében több szót nem érdemes vesztegetni. Ő ezt is mosolyogva élte át és ebben is csak a motivumok ezreit látta, mint a Gyilkostónál a zúgó szél, tomboló orkán és a cikkázó villámok égi háborújában.

— Asiagónál a pergőtűz alatt két baka a hátam mögött örökké hegyezte a ceruzát, még-

sem tudtam befejezni megkezdett vázlatomat — panaszkodik őszinte boszankodással s egyéb keserűség nem is maradt benne még a háború-val, pergőtűzzel és az ellenséggel szemben sem.

Nagy István legboldogabb ember mindazok közül, akik túlélték a világháborút.

A jövendőre nézve tervei nincsenek. Járja tovább árnyékos útjait a szent egyedülvaló-ságnak, amely újságnak, könyvnek, asszony-nak, képnek, muzsikának, fényűzésnek, ellen-ségnek és jóbarátnak, dicséretnek és gáncsnak híjján magában hordja a szemlélődés és alko-tás szabadságát. Csak egy vágya van még.

— Az ősszel, ha Isten mindkettőnket éltet, még meg szeretném látogatni édesanyámat — mondta legutóbb ellágyulva, sóvár szemmel tekintve bele a messzeségbe.

Aztán fogta könnyű kis táskáját és elindult a pályaudvar felé. Kiadta a rendeletet, hogy súlyosabb podgyászát, festékjeit, fehér, fekete és szines krétáit küldjék utána a zirci apát-ságba. Most már sugárzott az arca, mert azokra a motivumokra gondolt, amelyeknek fehér és fekete tónusaiba nemsokára beleheli magát az ő halhatatlan művészlelke.

Köszönt és itthagyott bennünket . . .

II.

A MŰVÉSZ

A művész anyja

Milyen lehet az ilyen ember művészete?

Aki nagy tömegben látja Nagy István képeit, mindenekelőtt konstatálni fogja, hogy az az arc, az a modell, a természetnek az a szelete, amely a keze alól kikerül, elsősorban ép úgy elveszti minden helyi vagy alkalmi feleslegét, mint ahogy a művész egyénisége, testi és lelki élete elvesztette. Az ő képei az ábrázolt dolgok legbensőbb lényegét adják. Ezért néha egyenesen megdöbbentő mélységekből szakad fel a Nagy István fehér és fekete színszimfóniája. Ezért néha egészen egzotikumnak tünik föl: mintha a természet is ledobálta volna magáról a ruháját és aktot állna a művésznek. Nagy István szeme a tájat, a havasokat, a pusztaságot, a forró homokot, a fákat, a bokrokat is lemezteleníti, sőt majdnem átvilágítja, mint egy röntgensugárral: a természetnek az anatómiáját lehet a képeiről tanulmányozni. Landschaftjaiban ő valóban újra teremti a természetet s abba a saját halhatatlan lelkét leheli

bele. Nála, mint a legnagyobb impresszionista íróknál, az emberi lélek, valamint a test mozdulatlan, de az anyag él, lélegzik, búsul vagy örül, lelkes állattá finomul, szemünk előtt lép drámai akcióba és panaszkodik vagy ujjong valami egyetemes ősemberi jajgatással, amit megértett volna *Homeros* vagy *Buddha* és amit megért most a párisi nagyvilági dáma vagy a *Sumatra* szigetek vadembere is. Ezért van az, hogy a legtöbb képe tropikusan buja, egzotikusan mély, egyetemes tájkép a föld legmélyebb intimitásairól, szüzies, tiszta, őszinte és primitiv és mégis kábítóan gazdag, virtuóz és szinte szexuálisan izgató. Ezért juttatja az ember eszébe *Gauguint*, vagy Max *Fleischer jávai* tájképeit, habár a technikájában konzervativ és klasszikus. Nagy István egyáltalán a legharsogóbb bizonyíték arra, hogy a művészi szem ismeri a mestersége határait. Neki nincs szüksége forradalmi újításokra, ő nem úttörő, nem iskolaalapító, nem stiluskereső, nem dekadens, nem programmfestő; ő az a szent mesterember, aki a klasszicitás keretein belül lesz összehasonlíthatatlan és egyéni. Amint hogy a lángész minden kosztümben lángész, sőt az még meztelenül is. *Beethoven* nem volt

zenei forradalmár, de *Beethoven* volt; *Rembrandt* sem újított, csak remekműveket alkotott. *Nagy* István is közönyösen nézi az »izmusok« harcát: ő megelégszik a feketével és fehérrel, a folttal és vonallal és ki tud fejezni ezekkel mindent.

Hogyan? Milyen technikával? Erre is *Lyka* Károly adta meg nekem az analizáló feleletet:

— Ezernyi *szénrajzát* láttam. Valamennyin vastag és kemény a duktus. Mintha valaki toll helyett az ujját mártaná a tintába s úgy írna. No itt ne várjunk kaligráfiát. Nem is kapunk. Keményen rászántja tőmondatait a papirosra, s amint a vonal ott ül vastag-feketén a maga helyén: abban benn van a tétovázás hiánya, az eltökéltség. Aki valaha szénnel rajzolt, jól tudja, hogy ez az engedelmes szerszám milyen könnyen kínál illanó, lehelletes, gyöngéd tónusokat. Csak az ujjunkkal kell egy kicsinység megsímogatni s kész a legfinomabb pianisszimó. Ámde nem a puha ujj, hanem nyilván inkább a kemény marok a Nagy István faragatlan széndarabjának az irányítója. Már most, hogy valaki tollkéssel farag fogvájót, vagy inkább bárddal hasít gerendát: mégis csak kétféle dolog.

— Ez az ember nem utánoz senkit. Sem technikában, sem előadásban, sem a dolgok meglátásában, sem abban, hogy mit érdemes megfesteni, mit nem, sem a képszerűség elgondolásában, sem a művészetről való koncepció dolgában. Ezek fontos negativumok, de értékessé csak a vérbeli tehetség kezén válnak. Mert ezek révén képes egyéniségét hiány nélkül adni. Valamely közönséges piktorka esetében hamar kiderülne a belső szegénység és üresség: éppen ezért ragaszkodik a kicsiny piktor oly görcsösen valamely irányhoz, dogmához, stilushoz, amit kívülről kapott: idegen frakkot vesz fel, hogy szalonképessé váljék s a társaságban közhelyeket ismétel, nehogy az első »eredeti« mondat elárulja odanemvalóságát. Ilyenekből áll a tömeg, az a bizonyos Ibsen-féle »kompakt majoritás«. Tőlük egészen elkülönödik Nagy István.

— Másik ilyen szaporán használt szerszáma a *pasztell*. De az a fajta, amely inkább kő, mint kréta. Míg a legtöbb festő elínyeskedik a pasztellek pihekönnyű hímporával: Nagy István az ő vastag, kemény festékrúdjaival szinte belevési a papirosba a vonalait. Mert itt is a vonal, a csuklóból papirra vésett vonal

a döntő, nem a tónus határtalan felhőjárása. A kiállításokon gyakran úgy hatottak rám régi s új pasztellképek, mintha az ábrázolt természet szines liszttel volna behintve. Nagy István kivetette ezt a feminin omlósságot s kiaknázta kő-tulajdonságát: az erőt.

— És hogy bánik a szerszámaival?

— Azt külön érdemes tanulmányozni — folytatta *Lyka* — itt is a negativum az, ami a legelső örömet okozza az embernek: a kitanultság hiánya. Nincs szörnyűbb a leckefelmondó festőnél és nincs sivárabb, mint amikor a képen Múzsa helyett kalkulust fedezünk föl, ihlet helyett pedig egy tanár profilja sugárzik ránk. Nagy Istvánnak — a mainak — nincs tanára és nincs iskolája. Ennélfogva szabálytalannak fogják őt minősíteni azok, akik a versnek nem a lelkét, de a lábát érik fel. Oly alacsony dolgok, mint virtuózitás, fortély, fordulatosság, hatáskeresés hiányzanak az ő előadásából. Naivnak azonban nem mondható, hisz minden vonásán rajta van a biztos akarat. Ez az ember nem keres a művészetben játékosságot, csínt, kellemet, szórakoztató arabeszket. Talán ezért juttatta eszembe sok tájképe *Arany János* fukarszavú, de hatalmas

beszédű tájait. A puszta geológiai magányát egyetlen alföldi rajzoló sem tudta oly lapidárisan megragadni, mint ez a hegyek szurdokaiból idepottyant székely.

Lyka Károly ezzel a művészi megértés korlátlan és egyetemes készségét konstatálta Nagy Istvánban. A mozdulatlan ember, aki csak szenvedi a természet gyűlölködő vagy szerelmes játékait: ez a Nagy István embere. A nagy zsarnok, az ezerszínű csoda, az aktív szépség, a titokzatos arkangyal: ez a természet. Ő maga az arkangyallal birkózó Jákob s a viaskodás végkimerülésbe olvadó gyönyörűsége: ez a Nagy István művészete.

KÉPEK

Anyóka

Ősz

Tanulmányfej

Téli táj

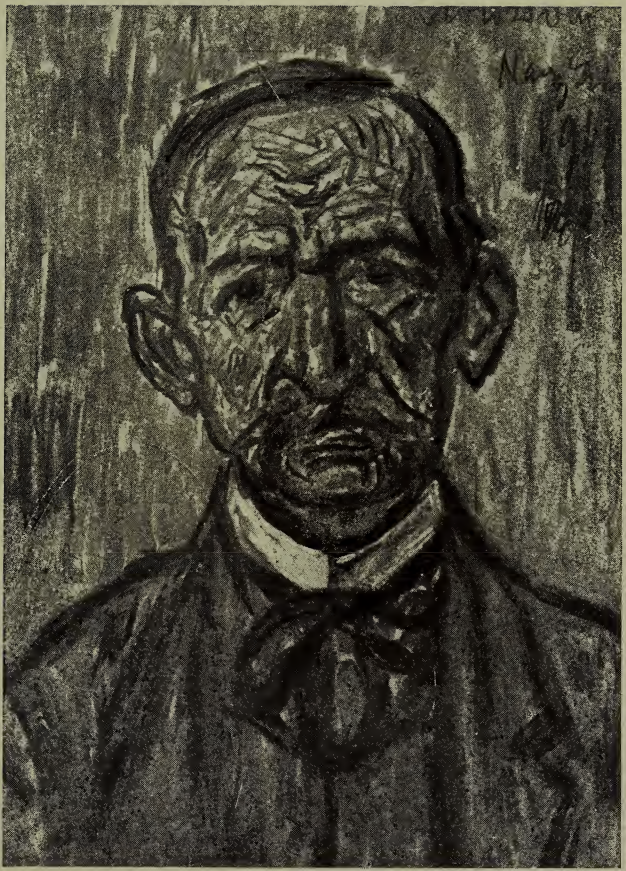

Tanulmányfej

Falu vége

Falusi utca

Felhők

Felvonuló vihar

Tanulmányfej

Gémes kut

Tanya

Kazal

Erdő széle

PÁPAI ERNŐ MŰINTÉZETE BUDAPEST